

Suffixavledda verb av finskt ursprung i de svenska dialekterna i Finland

Caroline Sandström & Harriet Eriksson

In this article we give a systematic overview of verbs ending with *-isa*, *-ista*, *-itta*, *-otta* and *-utta*, based on searches in the A–P section of the online edition of *Ordbok över Finlands svenska folkmål* ‘the dictionary of Swedish dialects in Finland’ (kaino.kotus.fi/fo). Etymologically, most of these verbs appear to have an equivalent in Finnish dialects. The aim of our study is to examine if there are regional differences in the distribution of verbs with different derivative suffixes. From a contrastive language contact perspective we also examine if the suffixes are productive as word formation elements in the Swedish dialects.

1. Inledning

Finland är ett språkkontaktområde där lån mellan svenska och finska, inte minst mellan dessa språks olika dialekter, varit utbrett. I denna artikel undersöker vi ett tämligen outforskat språkligt fenomen, nämligen suffixavledda verb av finskt ursprung i Finlands svenska dialekter. Materialet för undersökningen härstammar från *Ordbok över Finlands svenska folkmål*, som beskriver de svenska dialekter som talas i Österbotten, på Åland, i Åboland och i Nyland. Ordboken har sedan 2013 getts ut som nätordbok¹ och hittills har ca 74 500 artiklar inom avsnittet A–P publicerats.

Under arbetet med redigering och utgivning av artiklar på p- framträdde särskilt en grupp verb med finalt *-isa* (ex. *popisa* ’mumla; pladdra’, *prättisa* ’gräla, käbbla emot’) och *-ista* (ex. *prottista* ’gräla, käbbla emot; mumla’, *pullista* ’svälla’) i ordboksmaterialet. Genom mer utvidgade sökningar kunde vi snart konstatera att verb av denna typ även finns inom tidigare avsnitt av den publicerade ordboken. Vi lade också märke till tre andra grupper av flerstaviga verb, nämligen verb på *-itta*, *-otta* och *-utta*. Gemensamt för dessa fem grupper är deras finska ursprung. Majoriteten är direkta lån från finska, men i samtliga grupper

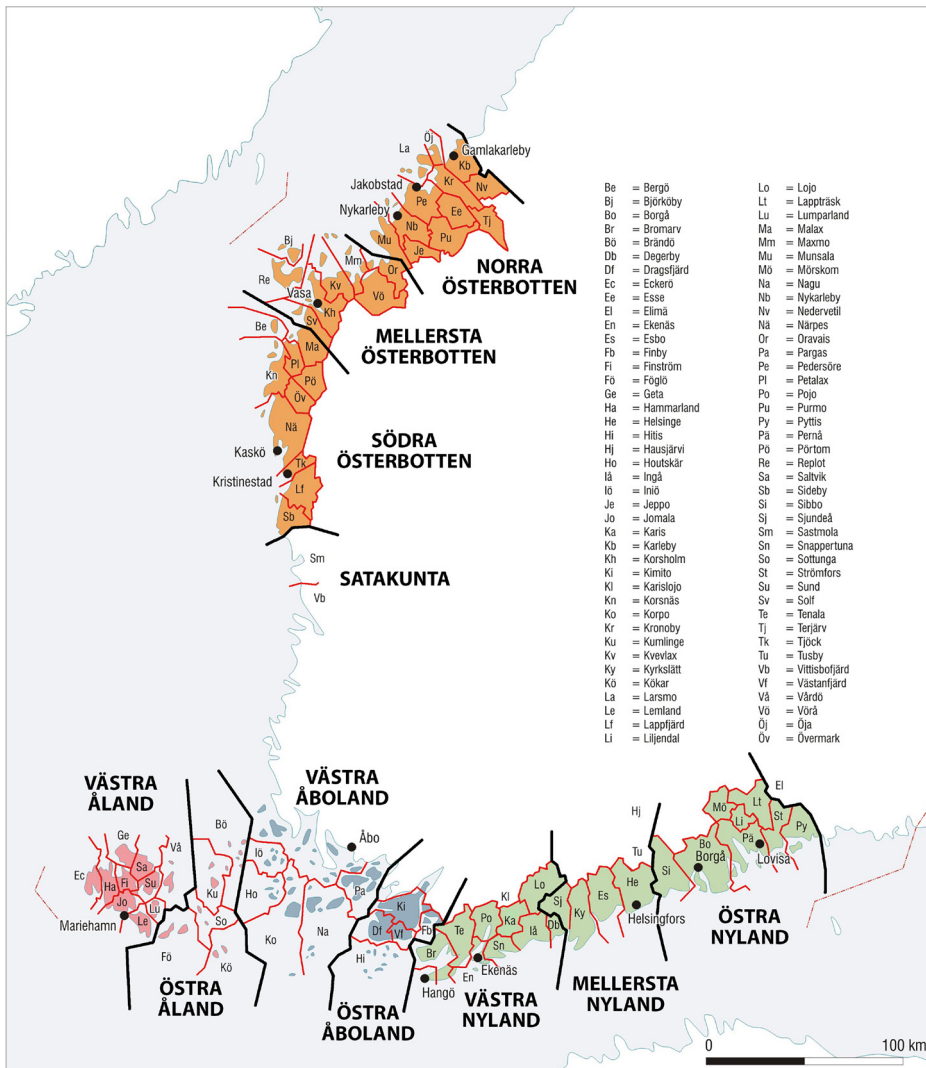
¹ Nätordbokens adress är kaino.kotus.fi/fo. På webbplatsen finns ytterligare bakgrunds-uppgifter om ordboken.

förekommer också verb som inte har finska motsvarigheter². Detta tyder på att suffixen kan ha blivit produktiva ordbildningselement som gett upphov till nybildningar i de svenska dialekterna i Finland.

Svenska dialekter talas i områdena längs den finländska väst- och sydkusten; se karta 1 som illustrerar de svenska dialektområdena i Finland. Tvåspråkighet och direkt kontakt mellan människor med olika modersmål har förekommit, vilket är en viktig förutsättning för språkkontakt och lån; se t.ex. (Thors 1981; Martola, Mattfolk & Sandström 2014a). I de områden där kontakten mellan svenska och finska varit speciellt tät syns detta i såväl de finska som i de svenska dialekterna. Svenska och finska är dock inte besläktade, utan typologiskt olika språk. Bl.a. Weinreich (1953) har konstaterat att språk som är typologiskt lika lättare lånar språkligt material av varandra, medan lånen är färre mellan typologiskt olika språk. Eftersom finska och svenska under lång tid levt tätt inpå varandra under samma sociala och kulturella omständigheter har det emellertid skett en hel del lån mellan språken. (Se diskussion i Thomason & Kaufman 1988:14–19 och Gardani m.fl. 2014.)

Ivars (2004:40–42) visar att tidskriften *Folkmålsstudier* innehållit bidrag om lånord och språkkontakt mellan finska och svenska i dialektal miljö. I synnerhet under 1930-talet, då det ingick ett stort antal bidrag av T.E. Karsten, och under 1950-talet, då V.E.V. Wessman flitigt dokumenterade finska lånord i de svenska dialekterna. Sandström (2013:94ff) konstaterar ändå att det med tanke på den språkliga situation som rått i Finland är förvånansvärt få finlandssvenska dialektforskare som mer ingående fokuserat på språkkontakt. Det banbrytande verket var Saxéns (1895–1898) studier av finska lånord i östsvenska. I Sandström (2011) diskuteras en mindre grupp etablerade och tillfälliga lånord i de svenska dialekterna utifrån *Ordbok över Finlands svenska folkmål*, se även Martola, Mattfolk & Sandström (2014b). I samband med denna studie vill vi särskilt nämna Thors (1981) iakttagelse att de finska lånordens antal i de svenska dialekterna varierar, men är störst i Nyland, i synnerhet i östra Nyland, samt i mellersta och norra Österbotten. Hans studie bygger huvudsakligen på frekvensuppgifter som ges i Wessman (1957:275–359).

² I ordboken ges explicit etymologiska uppgifter för finska lån i de fall ordens ursprung kunnat fastslås.

Karta 1: De svenska dialektområdena i Finland.

2. Teoretiska utgångspunkter

Denna studie utgår från Thomason & Kaufmans (1988:21, 37) definition av lån, dvs. att lån är inkorporering av främmande element i en talares modersmål. Vid sidan av inomspråkliga ljudförändringar och analogi har lån traditionellt ansetts vara en av de viktigaste drivkrafterna för språkförändring. Inom forskningen har lexikon i allmänhet stått i fokus, men i viss mån har även grammatiska och strukturella lån diskuterats. Morfologiska lån av såväl böjningssuffix som avledningssuffix har uppmärksamats av bl.a. Weinreich (1953). Han hävdar att avledningssuffix i större utsträckning än böjningssuffix tenderar att lånas mellan språk. Inom språkkontaktforskning har man ofta ställt upp lånehierarkier som tar fasta på vilka språkliga områden som påverkas och i vilken ordning påverkan sker. Även här har vi utgått från den modell som presenteras av Thomason & Kaufman (1988), nedan återgiven i vår översättning.

Enligt den lånehierarki (eng. *borrowing scale*) som Thomason & Kaufman (1988:74ff) presenterar kan man på en första nivå (i) med tillfällig kontakt bara iakta förändringar i lexikon med lån av innehållsord, ofta lån som sker av kulturella orsaker. På en andra nivå (ii) med något tätare kontakt påverkas lexikon med både innehålls- och funktionsord, men i viss mån även smärre fonologiska, syntaktiska och lexikaliskt-semantiska drag i strukturen. Fonologiska lån förekommer på denna nivå enbart i lånord. Den tredje nivån (iii) kännetecknas av tät kontakt som inverkar på både struktur och på lexikon med lån av såväl innehållsord som funktionsord (t.ex. prepositioner, pronomen, låga räkneord). Påverkan på lexikon och struktur är betydande och det är inte ovanligt att avledningssuffix abstraheras ur lånord och sedan kommer in som ordbildningselement i modersmålet. I fråga om strukturen kan fonologiska lån ge upphov till helt nya fonem, och det kan ske förändringar i prosodi och stavelsestruktur. På de följande nivåerna (iv) och (v) handlar det om starkt kulturellt tryck och kraftig påverkan som leder till ökat antal strukturella lån av t.ex. böjningssuffix och omfattande syntaktiska förändringar som kan medföra genomgripande typologiska förändringar.

I den aktuella finländska situationen med kontakt mellan svenska och finska dialekter rör vi oss på den andra eller tredje nivån. Vi kan på dessa nivåer tala om en tät kontakt där innehållsord samt vissa funktionsord och tydligen även avledningssuffix kan lånas, vilket vi närmare studerar i denna artikel. När det gäller delar av det svenska språkområdet – som norra svenska Österbotten vid språkgränsen, Karleby och Nedervetil, men även Pyttis i östra Nyland (se karta 1 ovan) – finns det evidens för påverkan från finska inom prosodi och fonologi, men också förenklingar av genussystemet som sannolikt beror på språkkontakt. Generellt verkar kontakterna med finska dock inte ha gett upphov till omfattande syntaktiska eller typologiska förändringar i de svenska dialekterna.

3. Undersökningen: regional fördelning och fördelningen mellan lån och nybildningar

3.1. Syfte, metod och material

Syftet med denna undersökning är tredelat. För det första vill vi kartlägga verben på *-isa*, *-ista*, *-itta*, *-otta* och *-utta* i det hittills publicerade avsnittet A–P i *Ordbok över Finland svenska folkmål*. För det andra vill vi undersöka om det finns regionala skillnader i fördelningen mellan olika suffix. Är t.ex. verb på *-isa* särskilt vanliga i någon viss region och verb på *-utta* i någon annan? För det tredje vill vi ur ett språkkontaktperspektiv undersöka suffixens produktivitet i de svenska dialekterna i Finland.

För att få fram vårt material använde vi oss av nätordbokens avancerade sökfunktion som tillåter avgränsningar av olika slag. Vi begränsade sökningen till huvudord, verb och **isa*, **ista*, **itta*, **otta* respektive **utta*. Härfter gjorde vi manuella kontroller för att utesluta icke-relevanta träffar, dvs. verb som inte har något samband med finska som t.ex. *bevista* och *förlisa*.

Våra sökningar resulterade i totalt 104 trestaviga, suffixavledda verb fördelade på fem olika grupper (se tabell 1), där verben på *-isa* och *-ista* dominerar. Vi kunde snabbt konstatera att betydelsen hos merparten av dem hänger samman med någon form av ljud eller ljudåtergivning (ex. *kolisa* 'bullra, slamra, dåna', *firrista* 'brinna med sprakande ljud', *kotkotta* 'skrocka, kackla (om tjäderhöna)' samt *marista* respektive *jamsutta* 'gnälla; tjata').

Under sammanställningen av materialet kunde vi därtill kategorisera verben etymologiskt i tre grupper, vilket här exemplifieras med *kolisa*, *krakista* och *jamsutta*. *Kolisa*, 'bullra, slamra, dåna' är välbelagt i hela Nyland. Det är ett direkt lån från presensformen *kolisee* av finskans *kolista* med samma betydelse. Även parallellformen *kolista*, lånad från den finska infinitivformen och belagd i norra Österbotten, finns med i ordboken. *Krakista* 'hosta, harkla sig, klara strupen', likaså belagt i norra Österbotten, är i sin tur ett lån från dialektal finska, nämligen *krakistaa*, där förleden med stor sannolikhet har en svensk förlaga i det dialektala svenska *kraka/krakas*, se **kraka** v.1 i ordboken. Här rör det sig alltså om ett återlån, ett s.k. pingpong-lån. *Jamsutta* är slutligen en nybildning, bildat av svenskans *jamsa* 'kälta, tjata' och suffixet *-utta*.

3.2. Resultat

I det följande presenterar vi våra resultat i två tabeller, där den första visar den regionala fördelningen av suffixavledda verb av finskt ursprung i vårt material:

Suffix Σ 104 Region	<i>-isa</i> , n 26	<i>-ista</i> , n 49	<i>-itta</i> , n 6	<i>-otta</i> , n 6	<i>-utta</i> , n 17
nÖB	2	27	-	3	8
mÖB	4	1	-	-	-
sÖB	-	1	-	-	-
SK	-	1	-	-	-
ÅL	-	-	-	-	-
ÅB	-	9	-	1	-
vNL	12	5	-	2	2
mNL	22	10	1	3	6
öNL	17	16	6	3	8

Tabell 1: Fördelning av suffixavledda verb av finskt ursprung enligt region.

Som tabellen visar fördelar sig de totalt 104 verben ganska ojämnt inom de fem olika grupperna. De klart största grupperna är verb på *-isa* (26) och *-ista* (49), där de förra dominerar i hela Nyland (NL) och de senare i norra Österbotten (nÖB). Av de 26 olika verben på *-isa* förekommer belägg på 12 i västra, 22 i mellersta och 17 i östra Nyland, medan belägg på 27 av de 49 olika verben på *-ista* finns i norra Österbotten, 10 i mellersta och 16 i östra Nyland. Verben på *-isa* respektive *-ista* uppvisar alltså tydliga regionala skillnader i fördelningen. Verben på *-ista* framträder också i Åboland (ÅB), enligt materialet mer specifikt i de östra delarna närmare språkgränsen (Pargas och Kimito). Verben på *-itta*, *-otta* och *-utta* är vidare de tre minsta grupperna i vårt material, men också de dominerar i Nyland och i norra Österbotten. På Åland (ÅL) finns inga träffar och i södra Österbotten (sÖB) endast en, vilket är föga förvånande då dessa områden inte haft så mycket språkkontakt (jfr Thors 1981:96). I Satakunta (SK), ett finskdominerat område i närheten av Sydösterbotten, kunde man ha väntat sig något fler träffar, men så var inte fallet i vårt material.

Som sammanfattning kan sägas att tabellen ger en helhetsbild. Verben på *-ista* tycks vara vanligast i såväl norra Österbotten som i Nyland, medan verben på *-isa* dominerar i Nyland, med en jämn fördelning mellan västra, östra och mellersta Nyland. Att vissa regioner och i synnerhet vissa orter uppvisar flera fall

av finska lån kan hänga samman med att insamlarna här varit synnerligen aktiva och fokuserade på just finska lån i de svenska dialekterna. Man ska alltså inte dra alltför långtgående slutsatser, men resultaten stämmer till övervägande del väl överens med Thors (1981) iakttagelser då de visar tecken på större språkkontakt i Nyland och i norra Österbotten än i de övriga regionerna.

Vår andra tabell visar härnäst fördelningen mellan finska lån och nybildningar bland de undersökta verben:

Suffix	-isa	-ista	-itta	-otta	-utta	Alla
Lån från fi. el. dial. fi.	23	35	3	5	8	74
Nybildningar	2	12	2	1	7	24
Osäkra fall	1	2	1	-	2	6
Sammanlagt	26	49	6	6	17	104

Tabell 2: Fördelning av finska lån och nybildningar bland de undersökta verben.

Ovanstående tabell baserar sig på de etymologiska uppgifter som ordboken tillhandahåller om varje enskilt verb. Utifrån siffrorna kan vi snabbt konstatera att de flesta av de 104 verben är direkta lån från finskan (74 stycken). I den största gruppen, verb på *-ista* (49 stycken), är knappt en fjärdedel nybildningar (ex. *bjänista* 'brumma, svärja', *präppista* 'kåbbla emot, opponera sig', *pöllista* 'visa sig dum och enfaldig; fåna sig'). Ett par fall är osäkra medan resten är direkta lån. I fråga om verb på *-isa* men också *-itta* och *-otta* är andelen nybildningar liten. Av de undersökta typerna är det bara verben på *-utta* som urskiljer sig genom att bestå av ungefär hälften lån och hälften nybildningar.

Vid en jämförelse mellan verb på *-isa* och verb på *-ista* framträder liksom gällande *kolisa* och *kolista* ett mönster där bägge varianterna förekommer, t.ex. *kilisa/kilista*, *marisa/marista*, *mutisa/mutista* och *potisa/potista*. Det finns en tendens att verben på *-isa* (som lånats från de finska verbens presensform) förekommer i Nyland, och typen *-ista* med ett synonymt verb i norra Österbotten, men också i mellersta och östra Nyland (se även tabell 1 ovan).

Vid lån överförs alltså såväl de finska förlagornas uttal som deras betydelse till de svenska dialekterna. Som ovan nämndes syns det finska böjningsmönstret t.ex. i att finska presensformer står som förlaga till många verb på *-isa*. Men i de svenska dialekterna förekommer också en annan grupp av verb med suffixet *-ista*. Det handlar om verb som *krakista* 'hosta, harkla sig', lånat av dialektala finska *krakistaa*, som diskuterades ovan. Andra exempel är *kopista* 'bulta, knacka; slamra', ett lån av finska *kopistaa* och *mörista* 'råma, böla, morra', som är lånat

av motsvarande dialektala finska *möyristää*. Det är påfallande att det i fråga om dessa verb saknas parallella bildningar på *-isa* i det svenska dialektmaterialet. Dessa mönster för hur verbsuffixen *-ista* respektive *-isa* beroende på sitt finska ursprung används i svenska dialekter tyder på att de svensk- och tvåspråkiga i områden som östra Nyland och norra Österbotten behärskat finska tämligen väl.

Som tabell 2 visar är nybildningarna en mycket mindre grupp än de direkta lånen i vårt material. Enligt andra undersökningar av kontaktsituationer mellan olika språk verkar samma tendens finnas. Lån av morfologiska drag som avledningssuffix kan förekomma också mellan språk som inte är besläktade med varandra, men i de flesta fall dominerar ändå lexikaliska lån (se t.ex. Gardani m.fl. 2014; Thomason 2014).

4. Diskussion

Syftet med vår undersökning, som bör ses som en pilotstudie för vidare forskning, var tredelat. För det första ville vi kartlägga och överskådligt sammanställa de suffixavledda verben med finskt ursprung i den hittills publicerade ordboken. Denna kartläggning kan bl.a. ligga till grund för det fortsatta arbetet att fastslå finska etymologier och tjäna som stöd för lemmatisering och uppdelning i homografer i ordboken.

För det andra ville vi undersöka om regionala skillnader i antalet lån och i fördelningen mellan suffixen *-isa*, *-ista*, *-itta*, *-otta* och *-utta* kunde iakttas. Som ovan konstaterats framträder tydliga skillnader i förekomsten av dessa verb, vilket går hand i hand med den forskning som tidigare gjorts på området (jfr Wessman 1957; Thors 1981).

För det tredje hade vi en tes om att de finska suffixen kan ha blivit produktiva ordbildningselement i våra svenska dialekter. Som vi har sett ger materialet även belägg för detta, men nybildningarna är trots allt färre än de direkta lånen. Sägans bör också att en del av materialet är insamlat för flera decennier sedan, vilket gör det omöjligt för oss att utifrån denna undersökning slå fast hur produktiva suffixen är i de dialekter som i dag talas i Svenskfinland.

Litteratur

Ordböcker

Ordbok över Finlands svenska folkmål. 2013–. Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer 33. Helsingfors: Institutet för de inhemska språken. Nätpublikation HTML. URN:NBN:fi:kotus-201330 – ISSN 2323-3370. Nätordboken kaino.kotus.fi/fo uppdateras fortlöpande. Uppdatering 04.06.2019.

Annan litteratur

- Gardani, Francesco m.fl. (2014): Borrowed morphology: an introduction. I: Gardani, Francesco (red.): *Borrowed Morphology*. De Gruyter Mouton.
- Ivars, Ann-Marie. (2004): Folkmålsstudier 1–40: författare, ämnesområden, beskrivningsnivåer. I: *Folkmålsstudier* 43, 33–55.
- Martola, Nina, Leila Mattfolk & Caroline Sandström (2014a): När språk möts. (Språkkontakt). I: *Språkbruk* 1/2014, <www.sprakbruk.fi/-/nar-sprak-mots> (citerad 12.6.2020).
- Martola, Nina, Leila Mattfolk & Caroline Sandström (2014b): Lån i svenska dialekter i Finland. (Språkkontakt). I: *Språkbruk* 4/2014, <www.sprakbruk.fi/-/lan-i-svenska-dialekter-i-finland> (citerad 12.6.2020).
- Sandström, Caroline (2011): Finska lån och hur de anpassas i de svenska dialekterna i Finland. I: *Studier i dialektologi och sociolingvistik. Föredrag vid Nionde nordiska dialektologkonferensen i Uppsala 18–20 augusti 2010*. Uppsala, 249–257.
- Sandström, Caroline (2013): Från folkmålsstudier till interaktionell dialektologi. I: *Folkmålsstudier* 51, 87–113.
- Saxén, Ralf (1895–1898): *Finska lånord i östsvenska dialekter. Språkhistoriska studier I och II*. Svenska landsmål och svenskt folkliv 11 och 11:3. Uppsala.
- Thomason, Sarah G. (2014): When is the diffusion of inflectional morphology not dispreferred? I: Gardani, Francesco (red.): *Borrowed Morphology*. De Gruyter Mouton.
- Thomason, Sarah G. & Terrence Kaufman (1988): *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. University of California Press.
- Thors, Carl-Eric (1981): Finska påverkningar på de finlandssvenska folkmålen. I: Loman, Bengt (red.): *De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion*. Åbo: Åbo Akademi, 95–99.
- Weinreich, Uriel (1953): *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.
- Wessman, V.E.V. (1957): Främmande inflytelser i de finlandssvenska folkmålen. *Folkmålsstudier* 17–18.

Caroline Sandström
fil.dr, huvudredaktör
Ordbok över Finlands svenska folkmål
Institutet för de inhemska språken
Hagnäskajen 6
FI-00530 Helsingfors
caroline.sandstrom@sprakinstitutet.fi

Harriet Eriksson
fil.mag., redaktör 04/2018–07/2019
tidigare anställd vid Institutet för de
inhemska språken
harriet.c.eriksson@gmail.com